

Szabó Ferenc SJ

AZ EUCHARISZTIA AZ ÖKUMENIKUS PÁRBESZÉDBEN

Utóhang a Luther-Évhez

„A keresztények közötti egység helyreállításának előmozdítása a II. Vatikáni egyetemes zsinat egyik fő célja” – így hangzik az ökumenizmusról szóló zsinati dekrétum, az *Unitatis redintegratio* (UR) első mondata. Ezt a célt tűzte ki a zsinatot meghirdető Szent XXIII. János, ezt törekedett megvalósítani a zsinati „áttörést” levezető és utána számos reformot foganatosító Boldog VI. Pál, majd utódai egészen napjainkig.¹

A Luther-Évhez kapcsolódó megemlékezések protestáns és katolikus részről egyaránt felvetették a Krisztus-hívők egységtörekvése és az ökumenikus párbeszéd alapvető kérdését: vajon a halálba induló Krisztus imáját (Jn 17,21–23) mennyire szívlelték meg a benne hívők, hogy közösen tanúskodjanak a hitetlen világ előtt egyetlen Urukrol, az üdvözítő Jézus Krisztusról?

2018 januárjában a hagyományos egységért végzett imahét lehet újabb jó alkalom a személyes megtérésre és a Szentlélek kegyelmének kiesésére. Mert a megtérés és az ima a Szentlélekhez az egységtörekvés lelke.

*

A 16. századi reformáció hitvitáitól – a 20. századi ökumenikus mozgalom (Egyházak Világtanácsa) kibontakozásáig –, a Trentói zsinattól a II. Vatikáni zsinatig – hosszú a fejlődés a protestáns–katolikus kapcsolatokban. A kétoldalú teológiai párbeszéd is szép gyümölcsöket hozott;² bár még az egyházak vezetőinek hivatalos elismerése sokszor késik, és a keresztény nép hitéletébe nem hatolt le az elvi egyezés vagy a közeledés mély szándéka – a szeretet párbeszédének kölcsönös sürgetése ellenére.

A reformáció idején a hitvitákban – a három *Sola* (*Sola Scriptura, Sola fide, Sola gratia*) protestáns elveivel összefüggésben – jelentős helyet foglalt el a szentségek, ezen belül is az *Eucharisztia/Úrvacsora* értelmezése és szerepe a hitéletben. Ezekben az években a 2020-ra meghirdetett hazai *Eucharisztikus Világkongresszus* távoli előkészítése jó alkalom,³ hogy éppen a hitviták homlokterében álló misztériumot, a

¹ 2017-ben jelent meg (fordítás olaszból) Boldog VI. Pál pápa, *Eucharisztia. Ajándék, jelenlét, titok*, Új Ember, Bp., 2017. Beszédek, homíliák gyűjteménye. Előszavában Erdő Péter bíboros rámutatott, hogy *folytonosság van* a zsinat pápája és utódai, II. János Pál, XVI. Benedek és Ferenc pápa tanításában.

² Például a *megigazulásról* szóló lutheránus–katolikus közös nyilatkozat 1999. október 31-én.

³ Lásd Szabó Ferenc SJ, *A szeretet szentsége*, Régi és új az Eucharisziáról, Agapé, Szeged, 2017.

Szentmiseáldozat és az Oltáriszentség titkát elmélyítsük, és pedig a zsinati egyháztan és a liturgikus reform fényében.

Figyelembe kell vennünk egyrészt a teológiai párbeszéd eredményeit, másrészt a Tanítóhivatal, a pápák idevonatkozó lényeges tanítását (VI. Pál *Mysterium fidei*, 1965; II. János Pál *Ecclesia de Eucharistia*, 2003; XVI. Benedek *Sacramentum caritatis*, 2005).

Még itt a bevezetőben hangsúlyozom: a hitújítók Eucharisziáról szóló tanítását alapvetően csak a *kereszt általi megváltás (theologia crucis)* és az *egyedül hitből (Sola fide)* fakadó *megigazulás* távlatában értetjük meg teljesen. Mert az Egyház és a szentségek közvetítő szerepéről, illetve a felszentelt papságról (*ordo*) vallott felfogással függ össze az Eucharisziáról szóló tanítás.⁴ Természetesen, itt nem lehet szó ezeknek az összefüggéseknek a tisztázásáról.

Reformáció: a Trentói zsinat és Pázmány tanítása az Eucharisziáról

Mindenekelőtt megmutatom a jezsuita Pázmány Péter (1570–1637) teológiai tanításának időszerűségét a reformáció idején vitatott egyik alapvető kérdésben, az Eucharisztia tanában.⁵ Másutt megmutattam, hogy az esztergomi érsek például a *megigazulás* kérdésében milyen kiegyensúlyozott felfogást képviselt a *Kalauz* XII. könyvében.⁶

A katolikus Egyház az első századoktól – a Trienti/Trentói zsinaton (DH 1635–1661 és 1738–1760) át – a II. Vatikáni zsinatig így vallotta meg hitét az Eucharisziában: Üdvözítőnk, Jézus az utolsó vacsora alkalmával megalapította testének és vérének eucharisztikus áldozatát, hogy így a kereszt áldozatát a századokon át eljöveteleig megörökítse, és így szeretett jegyesére, az Egyházra bízva halálának és föltámadásának emlékezetét. Elővételezve az Atyához való „átmenetet”, meghagyta apostolainak és utódaiknak, hogy az ő nevében ismételjék meg tetteit és szavait: „*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!*” (Lk 22,19–20; 1Kor 11,23–26)

Az Úr Jézus rendelkezése, parancsa szerint végzett Eucharisztia (mise, úrvacsora) az *Egyház központi emlék-szertartása*. A keresztény hagyomány és a II.

⁴ Lásd Bernard Sesboüé SJ, *Pour une théologie oecumenique*, Cerf, Paris, 1990, 34–71. – Mindjárt felhívom a figyelmet egy jelentős magyar munkára. Már a zsinat liturgikus reformját is figyelembe vette Dr. Csógl János (1928–1996) pécsi egyházmegyes pap teológiai és lelkipásztori szempontból egyaránt kiváló könyvére – Dörnyei István, Gergye Győző, Csógl János, *Szentmiseáldozat és Oltáriszentség*, Szent István Társulat, Bp., 1977 – amely dr. Cserhádi József pécsi megyéspüspök előszavával jelent meg. Cserhádi püspök személyesen mondta nekem, hogy a *könyv Csógl János munkája*, csak megjelentetéséhez szükség volt a pártállam két kedvelt békepapijának nevére. – E könyvre Nemeshegyi Péter SJ is elismerően hivatkozik könyvében: „*Ezt tegyétek az én emlékezetemre...*”, Teológiai zsebkönyvek/4, Agapé–Távlatok, 1994, 6–7.

⁵ Lásd minderről monográfiámat: *Krisztus és Egyháza Pázmány Péter életművében*, JTMR–L’Harmattan, Bp., 2012, 199–254, 424–445.

⁶ Lásd írásomat az 1999-es *megigazulásról* szóló lutheránus–katolikus közös nyilatkozatról: <http://www.tavlatok.hu/net/PDF-ek/A%20megigazulas%20a%20Kalauz%20XII.pdf>

Vatikáni zsinat szerint (SC 47; DH 4047) az Eucharisztia *Krisztus halálának és feltámadásának emlékezete*: „az irgalom szentsége, az egység jele, a szeretet köteléke” (Szent Ágoston); húsvéti lakoma, „amelyen Krisztust vesszük magunkhoz, lelkünket a kegyelem tölti el, és a jövő dicsőség záloga nekünk adatik” (*Úrnapí officium*). (SC 47; DH 4047) Ez a *memoriale* jeleníti meg és teszi hathatóssá Krisztus üdvözítő tettét a keresztények számára, akik hittel kitárulnak a Feltámadott Lelkének.

Pázmány Péter, a katolikus megújulás vezérapostola, aki a reformátorokkal hitvitákat folytatott, ezt hangoztatta: a katolikus Egyház a reformátorok szélsőségei között mindig „a középvúton haladt”, „két csavargás között az igaz úton igyenesen járt”; helyreigazította a kizárólagosságot hangsúlyozó *Sola Scriptura, Sola fide, Sola gratia* tételeit, és ezekkel kapcsolatban a megváltástani és a szentségtani tévedéseket. A hitviták előterében a *megigazulás és az Eucharisztia* értelmezése állt.

A Trentói zsinat, amelynek határozataira Pázmány mindig hivatkozik, először (13. ülés) Krisztus valóságos jelenlétéről (DH 1635–1648 és 1651–1661), majd (21. ülés) a laikusok két szín alatti áldozásáról (DH 1726–1734), végül (22. ülés) szentmiseáldozatról (DH 1738–1759) fejtette ki a katolikus álláspontot.

Pázmány Péter már mint fiatal jezsuita professzor *grazi latin teológiai traktátusaiban* (*Theologia scholastica*), egyetemi előadásaiban is ismerteti és megvitatja az újjítók főbb tételeit. Latin művei képezik a későbbi hitvédő főpap magyar műveinek (*Kalauz, Prédikációk*) „aranyfedezetét”.⁷

Hitünk három alapvető titka: Szentháromság, Megtestesülés, Oltáriszentség

Pázmány érsek a hitújjítókval folytatott vitákban megmutatja: hitünk három alapvető titka – *Szentháromság* – *Megtestesülés* – *Eucharisztia* – szoros kapcsolatban áll egymással: az eretnekségek és tévedések egyiket kikezdve a másik kettőt is tévesen értelmezik.

A *Kalauz Oltáriszentségről* szóló XI. könyve elején (ÖM IV, 375) így vezet be az első részt („*Valósággal jelen a Christus teste az oltári sacramentomban*”):

„*A keresztyéni tudományok mélységes ágazatai-között fő-képpen három dolog nagyon, melyben az emberi elmélkedés tellyességgel megelőztek, tudni illik: A Szent Háromság, a Fiú Istennek emberré-létele, az oltári szentség. Ezekről, valaki csak az emberi okoskodást akarja követni, soha ki nem hatolhat és igazságra ne juthat; sőt a kik a szent Írásnak helyt adtak-is, magok elmélkedését követvén, igen megütözköztek ezekben, és csak nem azon nyomon tévelyegtek, azon formán hadakoztak mind a három igazság-ellen.*”

Ezután a Szentírás „három szép mondását” idézve megvilágítja hitünk három szent titkát: 1) „*Én és az én Atyám egyek vagyunk.*” 2) „*Az Ige testté lén.*” 3) „*Ez az én testem.*” Ez utóbbiról, az Eucharisztia titkáról írja: „Ezt némelyek úgy értik, hogy a Christus teste, az isteni személynek eggyesülése-által mindenütt jelen lévén, a kenyérben mondatik lenni. Calvinus lelki értelemre fordítván ezt, el akarja hitetni,

⁷ Lásd Szabó Ferenc SJ, *A teológus Pázmány*, METEM, Bp., 1998 és uő, *Krisztus és Egyháza Pázmány Péter életművében*.

hogy a Christus testét csak hit-által kel venni, noha jelen nincsen. Az Ecclesia egyfelé sem térvén az igaz útról, a két csavargás-közötigyenesen jár; és noha nem mindenüt, de a sacramentomban valóságosan jelen lenni mondgya a Christus testét.” (ÖM IV, 375–376)

Pázmány ezután részletesen ismerteti a tévelygők (szakramentáriusok, Zwingli, Kálvin, Luther) téves nézeteit, és cáfolja azokat a Szentírás, az egyetemes zsinatok (Credo) és az egyházatyák hagyományos tanítására hivatkozva.

A lutheránusok jórészt a keresztségből és az úrvacsorából kiindulva fejtik ki a szentségteológiát. A protestáns hagyományban a szentségek általános teológiájának megfelelő *jel-elmélet* alakult ki. A hitújítók fölfogásában Isten Szava az egyetlen kegyelmi eszköz, amelyben megkapjuk a bűnök bocsánatának ígérését, és ez egyúttal az Evangélium lényege; mellette a szentségek jelentősége háttérbe szorul. Az Eucharisztia értelmezésében a protestánsok között is vannak eltérések, de abban megegyeznek, hogy elutasítják annak áldozati jellegét, mert szerintük a katolikus szentmiseáldozat ellentmond, Krisztus egyetlen keresztdozatának. Kétségbe vonják az átlényegülés (*transsubstantiatio*) tanát is.⁸

Pázmány a *Kalauzban*, a lutheristákkal és kálvinistákkal az *átlényegülésről* vitatkozva (ÖM IV, 429–433), a *transsubstantiatio* jelentésének nyelvi elemzésébe bocsátkozik. Elismeri, hogy az *új szó* nem szerepel a Szentírásban. De Ágostonra hivatkozva megmagyarázza: minthogy „az új szókkal nem újonnan gondolt hamisságot, hanem *régi igazságot* világosan jelentünk, nem árt a szónak újsága”. Kálvint idézi maga mellett latinul, azután éleslátó magyarázattal folytatja: „A keresztyénségben nem kel a szórúl vetélkedni, akár-minémű szóval magyaráztassék az igazság, arra nem kel nézni: hanem arra kel figyelmezn, hogy vagy ó, vagy új szóval Istentől adott igazság taníttassék.”

Majd a Szentháromság-teológiából példát hoz fel: a *természet* és a *személy* szó nincs a Szentírásban, de azért tartozunk ezeket is hinni, minthogy az Egyház azt tanítja, hogy hárman vannak a mennyben: Atya, Fiú, Szentlélek. „Hasonló-képpen világos szóval olvassuk a szent Írásban a sacramentumról, hogy ez a Christus teste: a kenyér és bor természeti változását, az-az a *transsubstantiatiót*, erős következással kihozza ebből az Ecclesia.”

Már itt (IV, 430) utal a IV. Lateráni zsinatra, ahol említik a *transsubstantiatio* szót,⁹ majd – miután a Szentírásból bizonyította a kenyér és bor *átváltozását*, így következtet (IV, 433–434): „Noha pedig a régi Atyák írásiban a *lateranomi conciliom előtt* a *transsubstantiatio* nevéet nem olvassuk, de más hasonló- és egyenlő-erejű szókat olvasunk (*fit, mutatur, transmutatur* etc.), melyekkel nyilvánították, hogy a kenyér meg nem marad a szentelés-után, hanem Christus testévé változik.” Következnek

⁸ Vö. *Eucharisztia*: <http://lexikon.katolikus.hu/E/Eucharisztia.html>

⁹ IV. Lateráni zsinat, 1215. november 11–30. DH 802: Az Egyházban „ugyanaz a pap és az áldozat, Jézus Krisztus, akinek testét és vérét az Oltáriszentség a kenyér és a bor színe alatt valóságosan tartalmazza, miután Isten erejénél fogva *átlényegült* a kenyér testté, a bor pedig vérré...” „*Jesus Christus, cujus corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continetur, transsubstantiatis pane in corpus, et vino in sanguinem potestate divina...*”

az utalások a zsinatokra és az egyházatyákra (IV 434): Ezt tanítja a (IV.) Lateráni, a Konstanzi, a Firenzei és Trienti zsinat, és a régi doktorok: Ágoston, Cirill, Ciprián Ambrus, Damascenus, Bernát, Nüsszai Gergely...

A XI. könyv V. részében Pázmány hosszan vitatja a *laikusok egy vagy két szűn alatti áldozásának kérdését* (IV, 440–465), hivatkozva a Trienti zsinatra, amely szintén hosszan helyreigazította a hitújítók véleményét (DH 1726–1734).

A XI. könyv VI. részének témája: a „*mise igaz áldozat*” (IV, 471–472). Elismerően szól az Ágostai Hitvallás (art. 21) véleményéről, idézve a latin szöveget, amely szerint – kivéve a népnyelv használatát – csaknem mindent megőriznek a régi miséből.¹⁰ Ezután ismét hivatkozva a Trienti zsinatra (22. ülés, 1–2. fejezet). „A romai Ecclesia azt tanította, hogy a mise oly isten-engesztelő áldozat, mely nem csak eszünkbe juttatja a kereszt-fán lett véres áldozatot; hanem annak erejét bűnünk bocsánatjára *applicat, hozzánk kapcsolja*” – és így megigazulásunkra szolgál. (Hivatkozás Bellarmino *Miséről* szóló művére.)

Hogy a *mise igaz áldozat*, azt később az *analogia fidei*-ből („a hitnek igyenes regulájából”) bizonyítja (IV, 482). A bizonyítás után mindig válaszol a kálvinisták ellenvetéseire. A Trienti zsinat állásfoglalására szükség volt. Hiszen, ahogy Pázmány már a *Tíz bizonyosság* VI. részében – a hitágazatokról és a szentségekről írva (ÖM I, 479–512) – megállapította: „A Christustól rendelt Sacramentumokat és szentségeket-is az mostani gaz tudománok tellyességgel megrútíták.” (ÖM I, 503)

A Trienti zsinat összefoglalta a *skolasztikus szentségtant*, amely Szent Ágostonig, illetve Szent Tamásig nyúlt vissza. A Szent Tamás által a szentségtanban is alkalmazott *arisztotelészi kategóriák* (*materia-forma; substantia – accidens*) hosszú vitákat váltott ki. A reformátorok hevesen támadták e tan alkalmazását a szentségtanban és a késő középkori szentségi gyakorlatot. Hitvallásuk alapján újrafogalmazták a szentségtant. Legerősebben az „*ex opere operato*” tant bírálták, mert a szentségi automatizmus kifejezését és a személyes vonatkozások hiányát látták benne.

Kétségtelen: a Tridentinum határozataiban túlságosan egyoldalúan hangoztatta az *opus operatumot*, a *szentség objektív hatékonyságát*. Ez a hatékonyság – helyesen értelmezve a formulát – igazában Krisztustól ered (= *opus operantis Christi*). Az *ex opere operato* elméletét még Szent Ágoston dolgozta ki a donatisták ellen, hogy hangsúlyozza: a szentség kegyelmi hatását Krisztus és az Egyház garantálja az érvényesen kiszolgáltató szentségeknél, *még ha a kiszolgáltató személye méltatlan is*. Természetesen, a hatékonysághoz szükséges a *feltevő* kellő felkészültsége, *bite*, hiszen a szentségek nem hatnak mágikusan, automatikusan.

Az ökumenizmusban elkötelezett *Max Thurian* taizéi testvér az Eucharisztia misztériumáról írt könyvében azt magyarázza, hogy a reformátorok sem tagadták Krisztus valóságos jelenlétét az Úrvacsorában. „A reformátorok – Luther és Kálvin – erősen hisznek abban, hogy Krisztus valóságosa és éltetően jelen van az Úrvacsorában. De e jelenlét *módja* számukra másodlagos. Amikor állítják, hogy az

¹⁰ *Conf. August. art. 21. de Missa. „Falso accusantur Ecclesiae nostrae, quod Missam aboleant; retinetur enim Missa apud nos, et summa reverentia celebratur. Servanture nimisitate Ceremoniae FERÉ omnes: praeter quod latiniscanti onibus ad miscenturali cubi Germanicae, ad docendum populum.”*

Eucharisztia lényege (szubsztanciája), vagyis mély és alapvető valósága Krisztus teste és vére, nem nagyon érdeklődnek aziránt, hogy milyen módon egyesül és kapcsolódik Krisztus teste és vére a kenyér és a bor színeivel. Számukra a lényeges az, hogy higgyük: *a teljes Krisztus jelen van, és részesít testében és vérében*. Nem lényeges tehát azt tudni, hogy vajon a kenyér és a bor szubsztanciája eltűnik-e, hogy helyet adjon – az átlényegülés révén – Krisztus testének és vérének.”¹¹

A katolikus szentségtan a századok során, főleg a 20. században sokat fejlődött.¹² Az Eucharisziáról szóló hivatalos katolikus tanítás a II. Vatikáni zsinat megújult egyháztana és szentségtana után is folytonosságban marad a Trentói zsinat tanításával (DH 1642: átlényegülés), bár VI. Pál körlevele (*Mysterium fidei*, 1965) elfogadja kiegészítésként az újabb perszonalista megközelítéseket is. (DH 4410–4411)

A II. Vatikáni zsinat az Eucharisziáról

Az újabb teológia – főleg a *perszonalista filozófia* és a fenomenológia megértési horizontján belül – az Eucharisziára alkalmazva meglátásaikat, elmélyítette a *jelenlét* fogalmát, és az eucharisztikus átváltozást a *történés* (átváltoztatás aktusa a misében) összefüggéséből és a személyközi *viszony-szerkezet* változásaiból (*transzfinalizáció, transzsignifikáció*) igyekezett teljesebben értelmezni. Krisztus a szentmisében isteni teljhatalmával a Szentlélek lehívása (*epiklézisz*) által megszentelt kenyérnek és bornak *új célt és értelmet* ad. A változás oly gyökeres, hogy az adományok lényegét már nem nevezhetjük közönséges eledelnek, kenyérnek, bornak, hanem e jelek lényege: Krisztus értünk vállalt életáldozatát, halálát és feltámadását jelenítik meg hathatósan. Az új szemlélet új távlatokat nyitott az ökumenikus párbeszédnek is.¹³

Az Eucharisztia az egyházi élet forrása és csúcsa. (LG 11). A „hitünk titkára” vonatkozó jelenlegi katolikus tanítás fontosabb pontjait összefoglalja a *Katolikus Egyház Katekizmus*a (KEK, 1322–1419)

„Eucharisztia, mert hálaadás Istennek. Az eucharisztein (Lk 22,19; 1Kor 11,24) és az eulogein (Mt 26,26; Mk 14,22) szavak azokra a zsidó áldásokra emlékeztetnek, amelyek – különösen étkezések alatt – magasztalták Isten műveit: a teremtést, a megszabadítást és a megszentelést.

Az Úr lakomája, mert az utolsó vacsoráról van szó, amelyet az Úr tanítványjaival szenvedése előestéjén elköltött. Nevezik még a Bárány menyegzői lakomájának, hiszen annak elővételezése, amelynek színhelye a mennyi Jeruzsálem.

Kenyértörés, mert a zsidó étkezésnek ezt a sajátos szertartását használta fel Jézus, amikor családfőként megáldotta és szétosztotta a kenyeret, különösen az utolsó vacsora során. Feltámadása után a tanítványok erről a gesztusról ismerték föl, az első keresztények eucharisztikus gyülekezeteiket ennek a nevével jelölték. Az első keresztények ezzel kifejezésre

¹¹ Max Thurian, *Le Mystère de l'eucharistie*, Centurion, Paris, 1981, 55.

¹² Vö. A szentségtan fejlődése: *A dogmatika kézikönyve*, II, 203–218.

¹³ Bizonyos túlzásokat helyreigazított VI. Pál *Mysterium fidei* kezdetű körlevele. Vö. Nemeshegyi Péter SJ, „Ezt tegyétek az én emlékezetemre”, 121–123.

juttatták azt is, hogy mindazok, akik az egyetlen megtört kenyérből, Krisztusból esznek, vele közösségre lépnek, és ettől kezdve őbenne egyetlen testet alkotnak.

Eucharisztikus gyülekezet (synaxis), mert az Eucharisziát a hívek gyülekezete, az Egyház látható megjelenülése ünnepli.

Az Úr szenvedésének és föltámadásának emlékezete.

Szent áldozat, mert Krisztus a Megváltó egyetlen áldozatát megjeleníti (aktualizálja), és magában foglalja az Egyház följánlását; vagy más nevein: szentmiseáldozat, »a dicséret áldozata« (Zsid 13,15), lelki áldozat, tiszta és szent áldozat, mivel befejezi és túlhaladja az Ószövetség valamennyi áldozatát.

Szent és isteni liturgia, mert az Egyház egész liturgiája középpontját és legösszefogottabb kifejezését e szentség ünneplésében találja meg; ebben az értelemben nevezik a szent misztériumok ünneplésének. Lehet beszélni a fonséges Oltáriszentségről, mert ez a szentségek szentsége. Ez utóbbi névvel a tabernákulumban őrzött eucharisztikus színeket illetik.

Communio, vagyis közösség, mert e szentség révén egyesülünk Krisztussal, aki teste és vére részeseivé tesz bennünket, hogy egyetlen testet alkossunk; nevezik még a szent dolgoknak: tahagia, sancta – ez a szentek közösségének első értelme, amiről az Apostoli hitvallás beszél –, angyalok kenyere, mennyei kenyér, halhatatlanság gyógyszere, útravaló (viaticum)...

Szentmise, mert a liturgia, amelyben az üdvösség misztériuma beteljesedik, a hívek elküldésével (missio) zárul, hogy azok Isten akaratát mindennapi életükben betöltsék.”(KEK 1328–1332)

II. Vatikáni zsinat tehát jórészt összefoglalta a 20. század első felének Eucharisziára vonatkozó kutatásait, amelyek a szentségtan és a liturgia megújításához vezetett. (DH 4001–4048) A zsinat után az erre a célra létrehozott vatikáni titkárságok (később tanácsok) szervezésében kibontakozott a teológiai párbeszéd a különvált keresztényekkel.

Ökumenikus párbeszéd

II. János Pál pápa 1995-ben kiadott *Út unum sint* kezdetű enciklikájával elkészítette a II. Vatikáni zsinat óta szépen kibontakozott ökumenikus párbeszéd mérlegét, és további irányelveket adott az egységtörekvés fokozására, a teológiai párbeszéd folytatására, amely során katolikus szakemberek ortodox, anglikán és protestáns teológusokkal számos korábban vitatott tanbeli kérdésben egyetértésre jutottak. A pápa az enciklika 36. pontjában hivatkozik az *Unitatis redintegratio* kezdetű zsinati határozat 11. pontjára:

„A katolikus hitnek a megfogalmazása (...) ne legyen akadálya a testvérekkel folyó párbeszédnek. Mindesetre teljes egészében és világosan ki kell fejteni a tanítást. (...) Igazságszeretet, jóindulat és alázatosság vezesse a katolikus teológusokat, akik az ökumenikus párbeszédben – hűségesen az egyház tanításához – különvált testvéreikkel vizsgálják Isten titkait.”

A pápa a következő pontban még a határozat most következő szakaszát is idézi: „A tanítások egybevetésénél ne feledjék, hogy a katolikus tanításhoz tartozó igazságoknak hierarchiájuk, rangsoruk van, mert más-másképpen kapcsolódnak a keresztény hit alapjához.” Testvéri szellemben kell elmélyíteni Krisztus

kimeríthetetlen gazdagságát, megkülönböztetve a hit igazságait olyan teológiai megfogalmazásoktól, amelyek egy adott kor változó felfogásához igazodtak. Kerülni kell a türelmetlen polémiákat, hitvitákat, és inkább azt kell hangsúlyozni, amiben már egyetértünk (vö. *Út unum sint* 38.) – Ezt a szellemet követték a katolikus–protestáns *teológiai vegyes bizottságok* az Eucharisztia misztériumának újraértelmezésében.

II. János Pál enciklikája hivatkozott *Ferenc pápa Az Evangélium öröme (Evangelii gaudium* 32) programjában, amikor a II. Vatikáni zsinat szellemében elkötelezte magát a „pápaság megtérésére”, primátus szolgálatként felfogott gyakorlására, a decentralizálásra és a szinodális egyházmodell megvalósítására, ami kulcsfontosságú az ökumenikus párbeszédben.¹⁴

Az ökumenikus párbeszéd egyik eredménye, hogy kölcsönösen tisztázták az álláspontokat, amelyekről kiderült, hogy jórészt egymást kiegészítő szempontok a misztérium megközelítésében, nem pedig egymásnak ellentmondó nézetek.

Anélkül, hogy e párbeszéd minden állomását részletezném,¹⁵ inkább az *Eucharisziával* kapcsolatos eredmények főbb pontjaira irányítom a figyelmet.¹⁶

Memoriale – bathatós megjelenítés

*A katolikus–lutheránus vegyes bizottság dokumentuma,*¹⁷ amikor a 2. részben a közös feladatokról beszél, hangsúlyozza, hogy már túlhaladtunk bizonyos ellentéteken az *Eucharisztia értelmezésében*. Az eucharisztikus *jelenlétről* ezt írja: „Katolikusok és lutheránusok közösen megvallják az Úr igazi és valóságos jelenlétét az Eucharisziában. De különbségek vannak a teológiai megfogalmazásokban, amelyek a jelenlét módját és tartalmát fejezik ki.”

A lutheránusok a Trienti zsinat szóhasználatát (*transsubstantiatio*) olyan kísérletnek tartják, amely racionalista módon akarja megmagyarázni Krisztus jelenlétét a szentségben. Egyesek szerint ez a kifejezőmód nem érzékelteti, hogy *az Úr személyesen van jelen*, tehát a szakkifejezés egy bizonyos naturalista félreértéshez vezethet. A lutheránusok a valóságos jelenlét jelölésére nem beszélnek *átlényegülésről*, hanem ezt mondják: Krisztus teste és vére *jelen van* a kenyérben és a borban, a kenyérral és a borral, a kenyér és a bor alatt. Luther a megtestesülés analógiáját idézi fel.¹⁸ M. Thurian joggal bírálja a lutheri analógiát. A nehézség onnan ered, hogy

¹⁴A zsinat és Ferenc pápa egyháztanáról lásd Walter Kasper könyvéről írt ismertetésemet:

<http://www.tavlatok.hu/net/PDFek/szab%C3%B3%20ferenc%20sj%20walter%20kasper%20egy%C3%A1ztani%20monogr%C3%A1fi%C3%A1j%C3%A1r%C3%B3l.pdf>

¹⁵Az ökumenikus teológia – benne a szentségtan keresztség, Eucharisztia, egyházi rend szentsége (*ordo*) – újabb kutatásainak eredményeit összefoglalja és kiértékeli: Bernard Sesboüé SJ, *Pour une théologie oecuménique*, Cerf, Paris, 1990. A bizottságok dokumentumai: 250–253.

¹⁶Vö. Tanulmányomat a *Távlatok* 28. számában:

<http://www.tavlatok.hu/38elottiek/tavlatok28.htm>

¹⁷A római katolikus–lutheránus vegyes bizottság dokumentuma: „*Le repas du Seigneur*”, *Documentation Catholique*, n° 1755, 1979.

¹⁸M. Thurian, i. m. 79–80.

Krisztus feltámadt testének misztériuma számunkra megérthetetlen. Kálvin a Szentlélek tevékenységével magyarázza Krisztus hathatós jelenlétét.

Az Eucharisztia újabb ökumenikus értelmezésében egyrészt rávilágítottak arra, hogy az Úrvacsora alapítása a zsidó pászkaünnep keretébe illeszkedik: *dicsérő és hálaadó áldozat*; másrészt, hogy az alapító igéken kívül („*Ez az én testem...*” „*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*”), amelyek az alapításra *emlékeznek (anamnézis)*. Igen lényeges a *Szentlélek lehívása (epiklézisz)*, mert a teremtő Lélek erejében történik a kereszten meghalt és feltámadt Krisztus üdvhozó művének *hathatós szentségi megjelenítése*. Fontos hangsúlyoznunk ezt a helyes (katolikus) tanítást, mert sokszor találkoztunk katolikusok körében is olyan magyarázattal, amely szerint a szentmise (a miseáldozat) Krisztus keresztáldozatának *megújítása, megisméltése*. Ezt az utóbbi kifejezést kerülni kell, hiszen az egyszer megtörtént keresztáldozatot nem lehet megisméltetni. A helyes fogalmazás: a meghalt és feltámadt Krisztus testének és vérének *hathatós megjelenítése (re-praesentatio)*.

A kulcskifejezés az ***anamnézis-memoriale-emlékezet*** lett. A vegyes bizottság tagjai megmagyarázták, hogy itt nem pusztán emlékezésről (emlékezetbe idézésről) van szó. A Biblia szerint az emlékezés-emlékeztetés azt jelenti, hogy az Isten előtt hálával felidézzük mindazt, amit Ő népéért tett, emlékezünk jótéteményeire, kérve további segítségét, ígéreteihez híven. A *memoriale* tehát *Isten műveinek aktualizálása*, miközben – imádkozva és dicsérve őt – „emlékeztetjük” az Atyát arra, amit értünk tett, és kérjük, hogy folytassa csodatetteit. A csoda meg is történik, miután/amikor a pap lehívja a teremtő Szentlelket (*epiklézisz*).

A *memoriale* gondolata különösképpen kidomborodik az ún. *dombes-i csoport* 1971-es nyilatkozatában.¹⁹ A *közös eucharisztikus hit felé* című (nem hivatalos) jelentés így magyarázza a *memorialét*:

„Krisztus az Eucharisziát egész élete, és főleg keresztyje és feltámadása *emlékezetéül (anamnézis)* alapította. *Maga Krisztus*, mindazzal, amit értünk és az egész teremtésért tett, van jelen ebben a *memoriáléban*, amely egyben Országának előíze. Ez a *memoriale (emlékezet)*, amelyben Krisztus Egyháza örvendező ünneplése révén, hatékony, magában foglalja tehát halála és feltámadása megjelenítését és Országá elővételezését. Nemcsak arról van tehát szó, hogy emlékezetünkben felidézzük a múlt eseményeit (Krisztus kereszthalálát) vagy annak jelentését. A *memoriale (anamnézis)* által az Egyház *hathatósan hirdeti* Isten nagy művét. Az Egyház Krisztussal való közösségben *részesezik ebben a valóságban*, amelyből él. A *memoriálét* mint megjelenítést és elővételezést a hálaadásban és a közbenjárásban éljük meg.” Mindez a természetfeletti *hitben* történik.

„Az Egyház tehát, amikor megéli Krisztus – főpapunk és közbenjárónk – szenvedése, feltámadása és mennybemenetele »emlékezetét«, bemutatja az Atyának Fia egyetlen és tökéletes áldozatát, és azt kéri tőle, hogy minden ember részesejék az általa hirdetett megváltás nagy művében. Így egyesülve az Úrral, aki felajánlja

¹⁹ Az ún. *dombes-i (katolikus–protestáns) csoport* jelentése 1971-ből a Lyon közelében fekvő trappista kolostor – „Notre Dame des Dombes” – volt a katolikus–protestáns ökumenikus csoport megbeszéléseinek színhelye, innen kapta nevét a nyilatkozat.

magát Atyjának, és egységben az égi és földi egyetemes Egyházzal, megújulunk a Krisztus vére által megpecsételt szövetségben, és felajánljuk önmagunkat élő és szent áldozatként, aminek egész életünkben ki kell fejeződnie. Krisztus *memoriáléja* a hirdetett Ige és az Eucharisztia lényeges tartalma. Nem ünnepeljük az Eucharisziát az igehirdetés nélkül, mert az igeszolgálat az Eucharisziát célozza, ez viszont feltételezi és beteljesíti a hirdetett igét.”

Átlényegülés (transsubstantiatio)?

A dombes-i csoport elkerüli a *transsubstantiatio*, „*átlényegülés*” kifejezését, de az átváltozást/átváltoztatást, tehát a valóságos jelenlétet határozottan állítja: *Krisztus tevékenysége révén* történik az *átváltozás*, aki – szavai által a *Lélek erejében* – önmagát odakapcsolja a szentségi eseményhez, amely jelenlétének jele. A *szubsztancia* (lényeg) helyett az ökumenikus dokumentum „a kenyér és a bor *jelei* alatt adott *valóságról*”, „*végső igazságról*” beszél. Az azonosságot állító ítélet félreérthetetlen: a kenyér és a bor „ezentúl, végső igazságukban, a külső jelek alatt, az adott valóság, vagyis Krisztus teste és vére”. Egy utólagos jegyzet hozzáfűzi: ez nem jelenti sem Krisztus lokalizálását a kenyérben és a borban, sem azt, hogy a dolgok (kenyér és bor) fizikai-kémiai valósága átalakult.

Már jeleztem, hogy a Trienti zsinat, amikor 1551-ben a protestánsokkal szemben leszögezte a katolikus álláspontot az Eucharisziáról (DH 1635–1661), a *transsubstantiatio* = *átlényegülés* kifejezést használta (DH 1642 és 1652: a kenyér és a bor lényegi átalakulását/átváltozását „a szent, katolikus Egyház megfelelően és sajátosan az *átlényegülés (transsubstantiatio)* szóval illeti.” Szakemberek kimutatták, hogy a Tridentinum nem kívánta ezt a *szót/ kifejezést* „dogmatizálni”. A zsinat által alkalmazok *kifejezés* (2. kánon, DH 1652) nem tartozik a dogmához, mert a dogma a *Krisztus valóságos jelenléte hitét* állítja, ezt a hittitkot más módon is meg lehet közelíteni, ki lehet fejezni. Tehát a *transsubstantiatio* *szó* nem tartozik e dogma lényegéhez, úgy mint például a Niceai zsinat dogmájához a *consubstantialis / egylényegű* szakszó, amelyet a zsinat kötelezővé tett az arianizmus tévedése ellen.²⁰

Az anglikán–katolikus közös nyilatkozat (1971) megjegyzi: a „*transsubstantiatio*” kifejezés meg akarja vallani és őrizni a valóságos jelenlét misztériumjellegét. A lutheri hagyomány a katolikusokkal együtt azt állítja, hogy a konszekrálta elemek nem maradnak pusztán és egyszerűen kenyér és bor, hanem a *teremtő igék erejében* Krisztus teste és vére lesznek. Ebben az értelemben beszélhetnénk a görög hagyománnyal „transmutáció”-ról, *átváltozásról*.

Manapság a *szubsztancia* (lényeg, állag) kifejezés félreértésre adhat alkalmat. A modern tudományos szellemiség számára a fogalom mást jelent, mint a skolasztikus filozófia számára. Jelenleg a köznyelvben szubsztancián a dolgok empirikus valóságát, alapanyagát értjük, amely bizonyos struktúrát, szerkezetet képvisel, de

²⁰ B. Sesboué SJ, i. m. 195–206. Vö. Xavier Léon-Dufour SJ, *Le partage du pain eucharistique selon le Nouveau Testament*, Paris, 1982, 157–170. Utalás B. Sesboué, J. Baciocchi és E. Pousset tanulmányaira. Lásd még tanulmányomat: Eucharisztia: üdvösséges áldozat és megosztott kenyér in Szabó Ferenc SJ, *Lélekben és igazságban*, Róma, 1986, 83–89.

lényegében a jelenségek rendjéhez tartozik. A kenyér szubsztanciája (lényege) az, hogy táplálék: többé már nem búza, mivel az emberi munka átalakította: lisztte őrölték, kenyeret készítettek belőle. Ebben az értelemben már egy bizonyos átlényegülés történt: a természet anyaga, a búza, az emberi munkával táplálékkul szolgáló kenyér lett. A kenyér lényege (szubsztanciája) oksági és célszerűségi együttesként, belső egységként jelenik meg. A lényeg az, hogy a búza (lelki) táplálék lett. Amikor a pap Krisztus nevében ezt mondja: „*Ez az én testem...*”, tehát a kenyeret azonosítja Krisztus testével, ez a kijelentés alapvető: a kenyér Krisztus testévé válik. De azért a *transzfinalizáció* és a *transzszignifikáció* kifejezések (bár önmagukban igazságot fejeznek ki) nem elégségesek a létrejött valóság jelölésére. Elégtelenek, mert önmagukban jelölhetnének pusztán külső változást, márpedig ontológiai változásról – átlényegülésről van szó.

VI. Pál pápa *Mysterium fidei* (MF) kezdetű enciklikájában kitér erre a kérdésre.²¹

A körlevél a II. Vatikáni zsinat liturgiáról szóló konstitúciójára (SC, 5–8) hivatkozva hangsúlyozza: a szent liturgia az első helyet foglalja el az Egyház életében, az Eucharisztia misztériuma pedig a szent Liturgia szíve és központja, amennyiben életforrás: megtisztít bennünket és megerősít oly módon, hogy most már nem önmagunknak élünk, hanem Istennek, és magunk között egyesülünk a szeretet szoros kötelékével. (MF 3–8). A pápa ezután lelkipásztori aggodalmának ad hangot a „racionalizmus mérge” miatt, mivel egyesek újabb tévedéseket terjesztenek az Eucharisztia titkát illetően, amelyek eltérnek az egyházatyák és Trienti zsinat tanításától (MF 9–25).

Ezután következik egy szakasz: „A szentmiseáldozatban Krisztus szentségileg jelenvalóvá teszi magát” (MF 35–45). A pápa leírja Krisztus jelenlétének különböző módjait az Egyházban, hogy kiemelje az eucharisztikus jelenlét egyedülálló voltát (MF 36–39), utalva arra, hogy a zsinati konstitúció (SC 7) is röviden felsorolja e jelenléteket: Krisztus jelen van – az imádkozó Egyházban: imádkozik értünk, velünk és bennünk; – a hívek közösségében: „ahol ketten-hárman összegyűlnek nevemben, ott vagyok közöttük; – jelen van az irgalmasság cselekedeteiben: „...nekem cselekedtetek.”; jelen van a földön zarándokló Egyház híveinek szívében a nekik adott Szentlélek által; – jelen van az apostolutódokban, akik az ő megbízásából a lelki hatalmat gyakorolják; – legfenségebb módon jelen van az Egyházban, amikor szolgálói révén kiszolgáltatja a szentségeket; első helyen a szent Eucharishtiában. A körlevél itt (MF 39) hosszú idézetet hoz Aranyszájú Szent Jánostól Krisztusnak a szentmiseáldozatban való jelenlétéről. Majd (MF 40–45) idézi a Trienti zsinat dekrétumát az Eucharisziáról. Miután ismertette a Szentírás és

²¹ Vö. VI. Pál *Mysterium fidei*, 1965. *A fontos dogmatikai szakasz*: DH 4410–4413. – DH bevezető jegyzete a szakaszhoz: „A fenomenológia és az egzisztencialista filozófia hatására az ötvenes évek végén eszmecsere indult B. Welte, P. Schoonenberg és E. Schillebeeckx között a »transsubstantiatio« (átlényegülés) fogalmáról. Új fogalmakat javasoltak: »transignificatio« (jelentésváltás), »transfinalisatio« (rendeltetés változás). A körlevél nem utasítja el ezeket, csupán leszögezi, hogy az eucharisztikus átváltozás magyarázatára nem elégségesek, és ezért ki kell ezeket egészíteni a »transsubstantiatio« fogalmával (vö. 1642–1652.)”

az egyházatyák tanítását: az eucharisztikus test építi az egyházi testet: az Eucharisztia vételében a hívők egy testet alkotnak a Fővel, Krisztussal (1Kor 10,17). Ám a Trienti zsinat ezeken túl többet állít a valóság jelenlétéről.

A körlevél (40–45) röviden ismerteti az újabb tévedéseket az Eucharisztia vonatkozásában, kitér a szentségi jel mivoltának újragondolására, majd következik a legfontosabb dogmatikai tanítás (MF 46–56). VI. Pál leszögezi: egyedül a „*jelentésváltozás*” és „*rendeltetés-változás*” *nem fejezi ki teljesen és kimerítően Krisztus jelenlétének mivoltát e szentségben.* Idézi a Trienti zsinat által megfogalmazott *trassubstantiatio/átlényegülés* tantételét (DH 1642): „a kenyér és a bor egész szubsztanciája átváltozik Krisztus testévé és vérévé”. (DH 4411) Majd így folytatja (4412): „*Ezt a jelenlétet pedig »valóságosnak« mondjuk, de nem kizárásos alapon, mintha a többi jelenlét nem volna »valóságos«, hanem kiténtetően, mivel szubsztanciális; tagadhatatlanul benne jelenvalóvá válik az egész és csorbítatlan Krisztus, aki Isten és ember.*” És itt a pápa helytelennek nyilvánítja azt a jelenléti módot, „amely Krisztus megdicsőült testének mindenütt jelenlévő »lelki« természetét a szimbolizmus határai közé szorítja, „mintha ez a legfölségebb Szentség semmi más dologból nem állna, minthogy hatékony jele lenne Krisztus lelki jelenlétének és az Ő legbensőbb összeköttetésének a Misztikus Testben hívő tagokkal.”(DH 4411)

Következik a *pozitív magyarázat* (MF 47): „Miután megtörtént az átlényegülés, a kenyér és bor színei kétségtelenül új jelentést öltenek magukra és új célt; midőn többé nem közönséges kenyér és közönséges ital, hanem szentdolog jele és lelki táplálék jele; de azért öltenek magukra új jelentést és új célt, mivel új »valóságot« tartalmaznak, amelyet joggal mondunk *ontológiainak*. A mondott színek alatt ugyanis nem rejtőzik már az, ami előbb volt, hanem egy teljesen más dolog; és pedig nemcsak az Egyház hitének becslése szerint, hanem *tényszerűen*; minthogy miután átváltozott a kenyér és a bor szubsztanciája, illetve természete Krisztus testévé és vérévé, semmi, ami kenyér és bor, nem marad, hanem egyedül csak a színek; alattuk az egész és csorbítatlan Krisztus ott jelen van, a maga fizikai [tényleges] »valóságában« testileg is,²² jóllehet nem azon a módon, ahogyan a testek jelen vannak egy helyen.” (DH 4413)

Joseph Ratzinger így magyarázza: „Ami az Eucharishtiában [az átváltoztatáskor] lejátszódik, az magát a dolgot érintő *objektív* történés, nem pedig olyasvalami, amire nézve mi emberek csupán egyetértünk egymással. (...) Az igazság az, ami itt történik, az nem szerepváltoztatás, hanem igazi átváltozás; az egyház átlényegülésnek nevezi.” Majd a *trassignificatio*, jelentésváltozás, „átértelmezés” új nézetét bírálja. „Ami az Eucharishtiában a kenyérral és borral történik, az sokkal mélyebbre nyúlik; több mint átértelmezés. Az Eucharisztia túllépi a funkcionálisnak (szerepjátszásnak) a területét. Korunknak éppen az a baja, hogy már csak funkciókban (szerepekben) gondolkodunk és élünk, magát az embert is funkcionális értéke szerint soroljuk be, és mindnyájan már csak funkciók

²² Itt a „fizikai valóság” meghatározás félreérthető., a következő félmondat némileg pontosítja. A körlevél a ténylegest (tényszerűt) akarja hangsúlyozni, nyilván a feltámadt Krisztus *szellemi testéről* van szó. Vö. Szent Pál magyarázatát a feltámadt test tulajdonságairól 1Kor 15,35–49. Magyarul kitűnőnek tartom Csögl János „lényegvalóság” kifejezését.

és funkcionáriusok tudunk lenni a *lét* megtagadásával. Az Eucharisztianak mint a hit szentségének jelentősége éppen abban áll, hogy kivezet a funkcionális területéről a valóság talajára.”²³

Csőgl János teológus-lelkipásztor így magyarázza az *átlényegülést*: „A szubsztancia tehát az a titokzatos valami, ami dolgot azzá teszi, ami. Ezért jó a magyar átlényegülés szó. Jobb, mint az átváltozás. Mert pontosabban fogalmaz: megmondja, hogy a kenyérből és borból csak a lényegvalóság változik meg a konszekrációkor, a tapasztalati valóság nem. De ha precízebb, magyarázóbb is az átlényegülés (ill. átlényegítés) szó, azért nem lehet mondani, hogy az átváltozás (illetve átváltoztatás) helytelen. Mert az átlényegülés átváltozás, hiszen az átlényegülés folytán éppen az lesz más, ami dolgot azzá teszi, ami. (...) A hit azt mondja: Isten az eukarisztia kenyérével és borával kapcsolatban megteszi azt, ami a természetben sohasem fordul elő, és amit természetes erővel lehetetlen megtenni: »önállósítja« a lényegvalóságot, azaz megváltoztatja anélkül, hogy »hozzányúlna« az eredeti tapasztalati valósághoz. Isten mindenhatósága titokzatosan összekapcsol két össze nem tartozó valamit: a kenyér és bor tapasztalati valóságát, Jézus testének és vérének lényegvalóságával.”²⁴

„*Sacrificium laudis*”

Az Eucharisztia nemcsak megtört kenyér, hanem *üdvösséges áldozat* is, ezt tanítja az egyház a Trentói zsinat óta. A Zsidóknak írt levél a próféták (Jer 31,31–34) és a zsoltárok (Miserere; Zsolt 39,7–9) nyomán bírálja az állatáldozatok bemutatását (bűnbak-állítás): lényeges az engedelmesség és a töredelmes lélek-áldozat Istennek, aki nem veti meg az alázatos és töredelmes szívet. Az Újszövetség áldozata, Krisztus kereszthalála örök értékű megváltást szerzett. (Zsid 10,1–18.) A szentmise *szentáldozat, mert Krisztus a Megváltó egyetlen áldozatát megjeleníti (aktualizálja), és magában foglalja az Egyház följajánlását; vagy más nevein: szentmiseáldozat, a „dicséret áldozata» (Zsid 13,15), lelki áldozat, tiszta és szent áldozat, mivel befejezi és túlhaladja az Ószövetség valamennyi áldozatát.*

Luther azért tagadta a mise áldozat mivoltát, mert úgy vélte, hogy ez a cselekedet elhomályosítja az Krisztus egyetlen (egyszeri) kereszttáldozatának engesztelő jellegét. Részben protestáns hatásra, napjainkban sok katolikus is szívesebben beszél Eucharisziáról, Úrvacsoráról, mint szentmiseáldozatról.²⁵

²³ J. Ratzinger, *A mustármag reménye*, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1979, 81.

²⁴ Kiválónak tartom Csőgl János magyarázatát, aki – VI. Pál *Mysterium fidei* kezdetű körlevelére is utalva – igyekszik a nem szakember hívők számára megvilágítani a Trentói zsinat tanítását az *átlényegülés*ről: „A lényegvalóság változik meg a konszekrációkor, a tapasztalati valóság nem.” *Szentmiseáldozat és Oltáriszentség*, 70–80.

²⁵ Lásd a *Vigilia* 2018/1. száma vezető tanulmányait az *Áldozat–Eucharisztia* központi témáról. (Görföl Tibor, Robert Spaemann és Deák Viktória Hedvig írásai.) – Vö. még tanulmányomat az áldozatról/engesztelésről:

<http://www.tavlatok.hu/net/PDFek/Szab%C3%B3%20Ferenc%20SJ%20Engesztel%C3%A9s.pdf>

Maga az „eucharisztia” görög eredetű szó, „jó hálaadást” jelent. Az áldozatnál is inkább dicséretről és hálaadásról beszélünk, a „*dicséret áldozatáról*.” Az igazi áldozat célja ugyanis az, hogy megvalósítsa az emberek közösségét – kommúnióját –, akik – miután kiengesztelődtek Istennel és egymással – Krisztusban egyetlen testet alkotnak. Az Eucharishtiában, Krisztus szentségi testében való részesedés („áldozás”) építi egyházi testét. *Valóságos jelenlét, mert megvalósítja Krisztus egyházi Testét.*²⁶

Kitérő

Az egyházi Tanítóhivatal most már véglegesen „rehabilitálta” Henri de Lubac SJ 1944-ben kiadott, egy ideig vitatott, félreértett *Corpus Mysticum* című könyve végkövetkeztetését: valóságos eucharisztikus jelenlét, mert megvalósítja, építi az Egyházat.²⁷ Szent Pál az egyházzal szólva egyszerűen Krisztus Testéről beszél. A középkor elején még a *corpus mysticum* az Eucharishtiát jelölte; Henri de Lubac SJ történeti tanulmányával kimutatta, hogy – a 11–12. században – a valóságos jelenlétben kételkedő Berengár és követői értelmezése miatt – az eucharisztikus Test megjelölésében miért helyettesítette a *verum*(igazi, valóságos) jelző a *mysticumot*, a misztikust, és hogy miképpen foglalta el az egyházi Test megjelölésében a *mysticum verum* helyét. Amikor a tagadások miatt Krisztus valóságos jelenlétét hangsúlyozták az Oltáriszentségben, a misztikus átkerült az Egyház jelölésére: Krisztus misztikus teste. Valójában a középkorban nem vonták kétségbe sem az Eucharisztia, sem az Egyház misztériumának realitását. A két realizmus összefonódik, kölcsönösen garantálják egymást. De korábban a hangsúlyt inkább az okozatra, semmint az Okra helyezték. Tehát ezt állították: *valóságos eucharisztikus jelenlét, mert megvalósítja, építi az Egyházat.*²⁸

XVI. Benedek pápa 2007-ben *A Szeretet Szentsége (Sacramentum Caritatis)* kezdetű apostoli buzdításában összegezte az Eucharishtiáról az előtte megtartott püspöki szinódus gyümölcseit, gyakorlati útmutatásait a szentmise méltó bemutatásával és az Oltáriszentség imádatával kapcsolatban, hogy fölébressze és erősítse a hívőkben az eucharisztikus hitet, növelje a szentmise iránti gondosságot és szorgalmazza a szentségimádat, bátorítsa a testvéri szolidaritást a rászorulókkal (vö. SC 4). Idézzük Benedek pápát: „Elsősorban arra szeretnék felszólítani, hogy a keresztény nép mélyítse el az eucharisztikus misztérium, a *liturgikus cselekmény* és az

²⁶ II. János Pál, *Ecclesia de Eucharistia*, 2003, ismertetése: *Távlatok* 2003/2, 229–238. Lásd még tanulmányomat: *Eucharisztia és Egyház*, *Távlatok-online* http://www.tavlatok.hu/net/PDF-ek/Szabo_Ferenc_Eucharisztia_es_egyhaz.pdf.

²⁷ *Présence réelle, par ce que réalisante*: CM 284. – Bővebben lásd Szabó Ferenc SJ, „*Krisztus fénye*”, *Bevezetés Henri de Lubac SJ életművébe*, JTMR, Bp., 2014. 266–270.

²⁸ Henri de Lubac most említett tanulmányára hivatkozik Joseph Ratzinger bíboros is *A liturgia szelleme* című könyvében. (A 2000-ben kiadott német eredeti fordítása 2002-ben megjelent a Szent István Társulatnál.) Negyedik fejezetében („Az Eucharisztia őrzése”) összefoglalja H. de Lubac kutatásának eredményét, a *Corpus mysticum* „misztikus” jelzőjének áttevődését az Eucharishtiáról az Egyházra: Krisztus misztikus teste ezentúl az Egyházat jelölte.

Eucharisziából mint a szeretet Szentségéből fakadó új lelki szolgálat közötti kapcsolatot.” (SC 5)

Szentmise és szentségimádás

Benedek pápa buzdítása teológiai megfontolások után *gyakorlati kérdésekre* is kitér, így a szentségimádás és az eucharisztikus jámborság, *az ünneplés, a szentmise és a szentségimádás belső kapcsolatára* (SC 66–69). A szinódusi atyák szándékának megfelelően a pápa nagyon ajánlja az Egyház pásztorainak és Isten népének mind a személyes, mind a közösségi szentségimádást. (SC 66)

Valójában ez a misén kívüli szentségimádás gyakorlata a második évezredben jött létre a *nyugati (latin)* Egyházban. Ökumenikus szempontból is ügyelni kell arra, hogy a szentségimádás túlhangsúlyozásával el ne halványuljon a szentmise/úrvacsora központi jelentősége.²⁹

Persze helyesen kell érteni az Oltáriszentség imádását: *ez nem bálványimádás*, ahogy a hitújítók tévesen hangoztatták (sőt még napjainkban is lehetett hallani ilyen abszurd állítást református részről!), hiszen az imádás a jelen levő feltámadt Krisztus személyének szól. Tehát elsőrendű *a misebemutatás cselekménye, illetve az azon való részvétel, az önmagát az Atyának felajánló Krisztussal való találkozás*; – ennek meghosszabbítása, kiterjesztése a *szentségimádás*, a kitett Oltáriszentség szemlélésekor végzett imádás, elmélkedés.

A *szentségimádás* kérdésével foglalkozott már korábban Joseph Ratzinger bíboros *A liturgia szelleme* című könyvében.³⁰ A bíboros védelmébe vette az *Oltáriszentség imádása* körül kialakult kultuszt, megmagyarázva, hogy az egyszer már átváltoztatott kenyér átváltoztatott állapotban marad. Ezért őrizték meg régen az Eucharisziát a betegek számára; tehát nem dologi jelleget tartalmaz, hiszen a Feltámadott teljes Krisztus jelen van, az Ő személyének szól az imádás.

Ugyanezt teszi a bíboros *A mustármag reménye* című könyvében is, válaszolva arra az ellenvetésre, hogy a kenyér nem arra való, hogy nézzük, hanem hogy magunkhoz vegyük, megegyük. (Mt 26,26) „Alapjában véve ez helyes; a Trienti zsinat is így mondja (DS 1643). De emlékezzünk csak vissza: Mit jelent az Urat magunkhoz venni? Ez nemcsak testi folyamat, mint ha megeszem egy falat kenyeret. Ezért nem lehet pillanatnyi történés sem. Krisztust befogadni annyit tesz, mint feléje menni, imádni őt. Ezért magunkhoz vétele túlterjedhet az Eucharisztia megünneplésének pillanatain, sőt túl is kell terjednie. Minél inkább belenőtt az egyház az eucharisztikus titokba, annál jobban felfogta, hogy az áldozási közösség

²⁹ Csögl János (i. m. 225–231) helyesen felhívta a figyelmet „a szentségimádó egyoldalúság veszélyeire”. Az egyoldalú szentségimádásban nem szerepel a leglényegesebb keresztény hitigazság, hogy Jézus a Közvetítő, az egyetlen Közvetítő, kialakul a vallásnak egy „Isten és én” felfogása. A lényeg az, hogy Jézus áldozatába foglal bennünket, és az Atya csak így fogad el minket. A központ mindig szentmise bemutatása az áldozással, Jézussal együtt – Általa, Vele, benne – ajánljuk fel életünket az Atyának.

³⁰ A 2000-ben kiadott német eredeti fordítása 2002-ben megjelent a Szent István Társulatnál. Lásd 79.

megünneplését nem fejezheti be a mise korlátozott perceiben. (...) A templom nemcsak olyan hely, ahol reggel valami történik, a nap többi részében pedig nincs szerepe, üres. A templomon belül mindig »egyház« van, mert az Úr állandóan ajándékozza magát, mert az eucharisztikus titok megmarad, és mert mi, amikor közeledünk hozzá, állandóan bele vagyunk foglalva (zárva) az egész hívő, imádkozó, szerető egyház istenszolgálatába.”³¹

Összegezésül

Bár több szép eredményt ért el a teológiai vegyes bizottságok párbeszéde az Eucharisztia hitének értelmezésében, még számos kérdés tisztázásra vár, minthogy az Eucharisztia/Úrvacsora értelmezése szorosan összefügg egyrészt az egyháztannal, másrészt az általános szentségtan és a szolgálatok (egyházi rend) teológiájával. Ennek tudatában voltak a vegyes bizottságok.

A reformáció egyházai általában a keresztséget tekintik a(z) egyetemes papságra való szentségi felhatalmazásnak; a II. Vatikáni zsinat tanítása szerint az egyházi rend szentségének (*ordo*) hiányában az Eucharisztia eredeti és teljes valóságáról (*substantia*) sem beszélhetünk. „Ezért az Úr Vacsorájáról, a többi szentségről, az istentiszteletről és az egyházi szolgálatokról szóló tanítás legyen a dialógus témája.” (UR, 22). A nem teljes hitbeli egység magyarázza, hogy a katolikus egyház egyelőre nem engedélyezi az *interkommuniót*, az Eucharishtiában való közös részesedést a katolikusoknak a különvált egyházak hívőivel. A Hittani Kongregáció 1983-ban nyilatkozatot adott ki, amely szerint a püspökök és a papok rendelkeznek azzal a teljhatalommal (az *ordo* = egyházi rend szentsége folytán), „hogy az Eucharisztia titkában újra végbevigyék azt, amit Krisztus az utolsó vacsorán megtett.”

„A II. Vatikáni zsinat dekrétuma az ökumenizmusról [ÚR] legalábbis bennfoglaltan nem tagadja a protestáns úrvacsora üdvösséges jelentőségét. Az Egyházak Világtanácsának Hit és Egyházszervezet Bizottsága 1982-ben Limában úgynevezett konvergencia-nyilatkozatot adott ki az Eucharishtiáról; ez feltárja azt az irányt, amelyet a jövőben követnünk kell ahhoz, hogy végre megvalósuljon a teljes eucharisztikus közösség.”³²

Az Eucharisztia Krisztus „húsvétja” (pászkája), átmenete (*transitus*) az Atyához: a szeretet áldozata. Hogy manapság sokan szívesebben használják az Eucharisztia, eucharisztikus lakoma, úrvacsora kifejezéseket a *szentmiseáldozat helyett*, ez jórészt a keresztyének között kibontakozott teológiai párbeszédnek is köszönhető. Viszont nem helyes, ha az úrvacsora, a kenyértörés, eucharisztikus lakoma némileg feledteti azt, hogy Jézus az *utolsó vacsora* alkalmával, kereszthalála előestéjén szerezte e szentséget, szeretete legnagyobb jelét (1Kor 11,23–26).

A *szentmiseáldozatot* tehát az a Jézus rendelte, aki az Atyának teljes Igent mondott (2Kor 1,19–20, Zsid 10,5–10); értünk megtestesült, kiüresítette önmagát, vállalta a kereszthalált, ezért az Atya feltámasztotta ((Fil 2,6–11); ez a szerető

³¹ *A mustármag reménye*, 82–83.

³² Wolfgang Beinert, *A katolikus dogmatika lexikona*, Vigilia, Bp., 2004, 173. („Eucharisztia”)

önátadása lett a mi üdvösségünk, új születésünk, feltámadásunk forrása. Az egyház az *anamnézis*ben, *memoriálé*ben emlékezik az *egyszer s mindenkorra* végbevitt áldozatra; pontosabban a húsvét misztériumra (*pászka, transitus*). Ez a sajátságos – a Szentlélek lehívása által történő – *emlékezés hathatósan megjeleníti* a húsvéti misztérium – kegyelmeit az oltáron. Az Egyház ekkor Krisztus halálát hirdeti, és tagjai részeseznek a misztériumban, egyesülve Krisztussal, aki felajánlja magát az Atyának. Így – egységben az égi és a földi egyetemes Egyhazzal – *a Krisztus testében és vérében részesülő hívők építik az Egyház testét.*(1Kor 10,16–17; 11,17–32)

Manapság visszatérünk az ágostoni felfogáshoz. Az áldozat elsősorban *nem negatív jelentésű*: megfosztom magamat valamitől, feláldozok (megsemmisítek) valamit, *hanem egész lényemet Istenre irányítom, és az ő szándéka szerint mindent neki ajánlok fel, hozzá viszek vissza, illetve az ő örök üdvösségterve szerint használok. Világos, hogy ez lemondást, áldozatot, keresztest is jelent.*

Tudom, mert hiszem, hogy Isten szeretet, és tudom, hogy önmagának teremtett; tehát csak úgy lehetek önmagam, ha vállalom küldetésem, és mindenemet, egész szabadságomat neki adom vissza. Úgy, ahogy Jézus Krisztus tette a kereszten. Jézus nem a szenvedést, a keresztest kereste, hanem – mivel szerette az Atyát és az embereket – mindvégig, egészen a kereszthalálig, *hűséges volt a küldetéséhez*. Teljes Igenjében mindent – szabadságát és egész létét – visszaadott az Atyának, akitől mindent kapott. Szeretetből, szabadon vállalt engedelmissége – hűsége küldetéséhez – a megváltásunk. Az ő nagy Igenje az Atyának a mi megtérésünk és kiengesztelődésünk, ha hittel, reménnyel és szeretettel egyesülünk vele és testvéreinkkel – amikor az egy kenyérben részesülünk.

„Isten Fia, Jézus Krisztus, nem volt Igen és Nem, hanem az Igen valósult meg benne. Isten valamennyi ígérete Igenné válik benne. Ezért hangzik föl általa az ajkunkon az Amen Isten dicsőségére.” (2Kor 1,19–20)

Szent Pálnak az egész üdvtörténetet összefoglaló szavait kommentálva írja Csógl János „Jézus az igent kultikusan teljesen kimondta már az utolsó vacsorán, és ezt adta ajándékkul Egyházának. Amikor misézünk, Jézus Amen-jét mondjuk ki szentségi módon az Atyának életünk természetfölötti értelmére. Jézusban az emberiség mondta ki az igent a mennyei életre. (...) A szentmise Jézus kultikus igenje, amely tartalmazza a keresztáldozat igenjét, tehát minden szentmise Jézusnak az emberiség nevében kimondott teljes értékű Amen-je Istennek. És ugyanakkor minden szentmise az Egyház igenje, mégpedig úgy, hogy teljesen egy Amen-t Jézus, az Egyház és minden résztvevő.”³³

Az üdvösséges áldozat tehát az egyház húsvéti aktusa, amely révén az emberiséget visszaviszi az Atyához, aki a mi végső boldogságunk. Istent nem találhatjuk meg az emberek nélkül: a kiengesztelődött emberiségnek és a világmindenségnek vissza kell térnie az Atyához, miután átalakult a Feltámadott Lelke erejében. (1Kor 15)

Budapest, 2017. január 12.

³³ *Szentmiseáldozat és Oltáriszentség*, 37.